

Tiedon puolella

Historiallisen Aikakauskirjan ensimmäinen numero menee tänä vuonna painoon varsin poikkeuksellisissa tunnelmissa, kun COVID-19 -pandemia on jotakuinkin sulkenut yliopistot ja siirtänyt niin akateemiset työntekijät kuin opiskelijatkin etäyhteyksien pariin. Nähtäväksi jää, miten pitkäaikaiset jäljet useiden kuukausien poikkeustila yhteiskuntiin jättää ja mitä seurauksia arjen valinnoilla ja poliittisilla linjauksilla on. Toivoa tietysti aina sopii, että tieto ja maltti voitaisivat, mutta koskaan ei voi aliarvioida päinvastaisen kehityksen mahdollisuutta.

Historioitsijapiireissä on ehditty toiveikkaina muistella, että vastaavat tautikaranteenien ajat antoivat Newtonille ja Shakespearelle aikaa luovaan työntekoon. Toisaalta esiin on nostettu muistoja siitä, miten erilaiset menneisyyden epidemiat ja pandemiat ovat johtaneet vallankumouksiin tai syyllisiksi epäiltyjen vähemmistöjen vainoihin.

Moni on muistuttanut siitäkin, että kulkutautien seuraukset näyttävät yhteiskunnan epätasaroisuuden: ylhäiset ja rikkaat saattoivat paeta entisajan ruttoa maaseudulle kertomaan viihdyttäviä tarinoita. Tai kuten Christine Nöstlinger sanoi kuvatessaan Itävaltaa toisen maailmansodan loppuvaiheissa: ”Sellaisilla ihmisillä kuin rouva von Braun on aina maatila, jonne he voivat vetäytyä.”¹

Kulkutauteihin liittyviä huhuja tunnetaan eri aikakausilta, ja parhaillaan monenlaiset huhu- ja salaliittoteoriat keräävät uusia kierroksia sosiaalisessa mediassa. Ylen Valheenpaljastaja-palstalla toimittaja Johanna Vehkoo viittasi ilmiöön infodemiana, joka levittää paljon

sekä informaatiota, misinformaatiota että tahallisesti vääristelyä disinformaatiota.

Vehkoo muistutti, että on aina syytä kysyä, kuka tuottaa verkossa leviävää informaatiota ja millä asiantuntemuksella, mitkä ovat tiedon levittäjän motiivit ja hyötytoiveet, ja ovatko tiedot tarkistettavissa muista, luotettavista lähteistä.² Vehkoon tekstiä lukiessani ajattelin, että historioitsijan vanha ystävä, lähdekritiikki, on jatkuvasti tarpeellinen kansalaistaito.

Pienen taudinaiheuttajan aikaansaamat suuret mullistukset muistuttavat, että on tekijöitä, joita ei voi pysäyttää silmänkääntötempuilla tai suunsoitolla. Virustartuntojen torjumiseksi tarvitaan tieteellistä tietoa ja sen torjumiseen paitsi lääketieteellisiä myös yhteiskunnallisia ratkaisuja.

Vaikka tieteellisen tiedon tarve tunnustetaan, oli kyse sitten maailmanlaajuisista uhkista tai paikallisesta päätöksenteosta, Suomen Kulttuurirahaston *Tutkittu tieto ja päätöksenteko* -hankkeiden tuloksina todettiin hiljattain, että käytännössä tutkijoiden vaikutusmahdollisuudet ovat kavenneet.³ Tutkijoiden osuus laajapohjaisissa valmistelutyöryhmissä on vähentynyt ja heidän asemansa niissä heikentynyt. Ministeriöiden toimikunnissa on tutkijoita enää kolmisen prosentin, kun taas Norja ja Tanska ovat kasvattaneet tieteentekijöiden osuutta komiteoissa kahteenkymmeneenviiteen prosenttiin.

Sen lisäksi, että tutkijoiden osuus on vähentynyt, aikataulupaineiden ja poliittisen ohjauksen katsottaan vähentäneen tieteellisen tiedon vaikutusta tehtäviin päätöksiin. Ja vaikka tutkittuun tietoon joissakin tapauksissa viitataan ahkerastikin, keskeiset ratkaisut voivat perustua väittä-

miin, joiden mahdollista tieteellistä alkuperää on vaikea jäljittää. Tämänkin kehitysuunnan esille tuominen voi kuitenkin auttaa etsimään muutoskeinoja. Kaikkien tieteen ystävien täytyy yrittää pitää yhtä ja tukea tieteellisen tiedon arvostusta ja näkyvyyttä.

Vaikei Historiallinen Aikakauskirja tarjoa välitöntä ratkaisua kaikkiin päivänpolttaviin kysymyksiin, käsillä olevan numeron artikkelit tarjoavat kuitenkin monenlaista uutta tietoa ja historiallista tietoa koskevia keskustelupuheenvuoroja. Vertaisarvioituissa artikkeleissa käsitellään aiheita, joissa suuret ideologiset ja valtapoliittiset virtaukset ravistelevat yksilöiden elämäntilannetta ja elinoloja.

Anni Reuterin artikkelin aiheena on inkerinsuomalaisten karkotukset ja diaspora, Antti Harmainen ja Mikko Kemppainen puolestaan käsittelevät suomalaisen työväenliikkeen ja uskonnon suhdetta 1900-luvun alussa. Riku Kauhasen ja Olli Kleemolan artikkeli keskittyy toista maailmansotaa seuranneisiin maanlunastuksiin. Jan Kuhanen ja Markku Hokkanen luovat katsauksen länsimaiseen humanitarismiin ja kehitysapuun.

Numerossa on myös useita keskustelupuheenvuoroina tarjottuja artikkeleita, kuten Kati Katajiston pohdinta digitalisaation haasteista. Sirkka Ahonen esittää kriittisiä huomioita metodologisen nationalismin pitkistä varjosta. Kokeellisena Vuoropuhelu-osiona ilmestyy Henri Hannulan ja Ahto Apajalahden artikkeli Historiantutkimuksen tieteellisyydestä, johon Anna Sivula ja Jouni-Matti Kuukkanen antavat puheenvuoronsa.

Kun moni kasvokkaisia tapaamisia vaativa kirjapalaveri, konferenssi tai kurssi on tällä hetkellä siirtynyt hamaan tulevaisuuteen ja työt menneet kaikin tavoin uusiksi, päätoimittajana tunnen toiveikasta iloa siitä, että Historiallisen Aikakauskirjan kevätnumero voi tarjota jotain jatkuvuutta. Painatusluvan hetkellä ei ole ainakaan merkittävää syytä epäillä, etteikö lehti tavoittaisi lukijoitaan perinteiseen tapaan pääsiäisen alla.

Toivotankin kaikille lukijoille yleisesti kaikkea hyvää tähänkin erikoislaatuisen keikkuvaan kevääseen ja erityisesti hyviä lukuhetkiä Historiallisen Aikakauskirjan parissa.

Anu Lahtinen
anu.z.lahtinen@helsinki.fi

1. Christine Nöstlinger, *Lennä, lennä turilas!* WSOY 1977, 23.

2. Johanna Vehkoo, Valheenpaljastaja. Tervetuloa infodemian aikaan. *Yle Oppiminen* <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2020/03/14/valheenpaljastaja-tervetuloa-infodemian-aikaan-naista-merkeista-tunnistat> (15.3.2020).

3. Rahoitettujen hankkeiden loppuraportit luettavissa www.skr.fi/julkaisut/hankeraportit (15.3.2020).